

A compliance dogmatikai és történeti alapjai – elméleti megközelítés

Napjaink egyik leggyakrabban használt vállalati hívószava a „compliance” vagy „jogi megfelelés”¹, ami elsődlegesen olyan - a hazai üzleti és jogi környezetbe implementált - új jogalkalmazói megközelítésnek tekinthető, amely a 2010-2020 közötti időszakban a vállalatirányítás egyik meghatározó szempontjává vált. Az elmúlt időszakban a jogi megfelelés fogalma jelentős figyelmet kapott a hazai tudományos kutatásokban, valamint a jogi és szabályozási gyakorlatban is mérések és elemzések tárgyává vált.² Ezzel együtt fontos látni, hogy a compliance nem statikus, hanem egy folyamatos fejlődő, alakuló és természeténél fogva interdiszciplináris – nem kizárólag jogi – megközelítést igénylő jelenség.³

A témában jártas szélesebb szakmai közönség, vagy a compliance területtel éppen most ismerkedők azzal szembesülhetnek a hazai, és a nemzetközi kutatások tanulmányozása során, hogy a szakirodalom továbbra is adós marad a „compliance” hátterének és kialakulásának a jelenleg rendelkezésre álló kutatásoknál valamivel részletesebb bemutatásával, valamint magának a compliance általánosan alkalmazható meghatározásával, azaz azzal, hogy hogyan és miként lehet megragadni compliance jelenségének lényegét.

Az is látható, hogy a fogalmi meghatározások során könnyen eshet abba a csapdába a témával foglalkozó szerző, hogy a compliance-t magával a compliance céljával – azaz a jogszabállyal történő megfelelés állapotával –, vagy annak módszertanával azonosítja. A zavart némileg még fokozza az is, hogy az egyes szakemberek a compliance egyes területeinek vizsgálata során eltérő válaszokat, eltérő megközelítéseket alkalmaznak. Ezen túl mind a köznyelvben, mind pedig a szakmai diskurzusban több fogalom is összemosódik a compliance fogalmával, ezért a jelen írás célja, hogy megkísérelje megragadni a compliance közös ismérveit, további, eddig még nem említett szempontokat nyújtani a jogi megfelelés vizsgálatához, kiszélesítve ennek a vizsgálati területnek a fókuszát. A jelen tanulmány célja, hogy a témában elérhető

¹ A jelen tanulmányban a „compliance”, valamint a „jogi megfelelés” fogalmát egymással szinonim, egymás felcserélhető fogalomként használom.

² Wu, Y. and Rooij, B. (2019). Compliance dynamism: capturing the polynormative and situational nature of business responses to law. *Journal of Business Ethics*, 168(3), 579-591. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04234-4>

³ Az interdiszciplináris jelleget erősíti a compliance területen alkalmazott a mesterséges intelligencia, a kriminálisztikai, pszichológiai, vezetéstudományi és a bűnözés területén bekövetkezett viselkedés tudományi kutatások fejlődése, a digitalizáció és az automatizáció, mint a compliance munka informatikai támogatásának új módszerei. Ld. Deutsches Institut für Compliance e.V.: "Compliance-Management-Systeme, Übergreifender Standard der DICO-Standard-Reihe - DICO Standard" (Szerzők: DICO Compliance Management System Munkacsoport Tudományos felülvizsgálat: Viadrina Compliance Centre, Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder)) 5.o. <https://www.dico-ev.com/publikationen/> (2024.01.20.) lásd továbbá Ambrus István, Farkas Ádám: A compliance alapkérdései: Az etikus vállalati működés elmélete és gyakorlata Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer (2019), 269 o.

szakirodalmi álláspontok áttekintése révén kísérletet tegyen a compliance lényeges elemeinek azonosítására és elindítson egy szélesebb szakmai diskurzust a jogi megfelelés fogalmának, határvonalainak, átfedéseinek és metszéspontjainak meghatározása céljából.

Első lépésként szükséges kijelölnünk azt a piaci környezetet, melynek keretei között a fogalom vizsgálatára sor kerül, így a tanulmány elsődleges értelmezési kontextusa a gazdasági entitások köre – mint profitorientált magánvállalkozások –, mivel elsősorban ezek a szervezetek állnak a szabályozási compliance erőfeszítések és kezdeményezések középpontjában, - mint a gazdaság élet független szereplői - akik a rendelkezésükre álló véges erőforrásokat a piac által vezérelt körülmények között hatékonyan osztják fel gazdasági céljaik között, a kockázatok minimalizálására törekcsenek, és ennek megfelelő döntéseik során alapvető érdekük a jogi megfelelés. Ezért a vizsgált területet gazdasági vagy vállalati compliance néven is illelhetjük.

I. Compliance történeti előzményei

Az általános vélekedéssel ellentétben a vállalati compliance első jelei már a 19. században megjelentek az Egyesült Államokban, amellyel kapcsolatban a compliance témakörében kutató külföldi és a hazai szerzők szerint az újonnan megjelenő intézmények mögött mindig valamilyen társadalmi, gazdasági, avagy politikai esemény, mint katalizátor áll.⁴ Az ilyen jellegű katalizátorok másként indukálnak társadalmi változásokat különböző országokban és jogi kultúrákban. A kontinentális jogrendszerekben az ilyen események jellemzően normatív, vagy - kevésbé jelentős társadalmi hatású - végrehajtói reakciókat generálnak, amely kevésbé katartikus eredményhez vezet.⁵

Ahogy Biegelman megállapítja, a megfelelés valamilyen formában mindig is létezett, a szervezett kereskedelem kezdetei óta.⁶ Walsh és Pyrich szerint az üzleti élet önszabályozása a középkori kereskedőkkel és kézműves céhekkel kezdődött, akik üzleti normákat állítottak fel maguknak.⁷ Szintén önvédelmi reakcióként a vállalkozások elkezdték elfogadni saját magatartási kódexeiket, amelyek önkéntes, informális és viszonylag egyszerű önszabályozást jelentettek. Ezen túl a 20. század elején és közepén a vállalkozások felismerték, hogy a modern vállalatirányítási szabályok összetettségének kezeléséhez formálisabb és strukturáltabb módszerekre van szükség.⁸

Ezzel ellentétben például az Egyesült Államokban – amely egy teljesen más gazdasági és társadalmi berendezkedést jelent és egy teljesen más történeti fejlődés eredménye – az ilyen társadalmi katalizmák más válaszokat indukáltak, így a

⁴ Ambrus-Farkas i.m. 20. o., valamint David A. Skeel “Icarus and American Corporate Regulation.” *The Business Lawyer* 61, no. 1 (2005): 156.o.

⁵ Ezzel kapcsolatban érdemes csak az elmúlt két-három évtized legjelentősebb eseményeit feleleveníteni. Pl. a Questor-ügy, a Magyar Telekom-ügy, vagy a Microsoft-ügy milyen hatással volt a hazai jogalkotásra, illetve a visszaélések megelőzésére, esetlegesen a kisbefektetők védelmére.

⁶ Martin T. Biegelman és Daniel R. Biegelman, *Building a World-Class Compliance Program*, (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2008), 46.o.

⁷ Walsh, Charles J. and Pyrich, Alissa, “Corporate Compliance Programs as a Dense to Criminal Liability: Can a Corporation Save Its Soul?”, *Rutgers Law Review*, Winter 1995, 649.o. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/rutlr47&div=24&id=&page=>

⁸ Biegelman-Biegelman i.m. 49.

compliance szabályozás valahol a 19. században gyökerezik, amikor az Egyesült Államok kormánya az egyre fejlődő gazdasági aktivitás szabályozásával reagált az előforduló gazdasági botrányokra. A szabályozók az ilyen botrányok okait igyekeztek orvosolni, de hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy minden egyes új szabályozással egy új, összetett rendszer jön létre.⁹ Ebben az időben vasúti beruházások összeomlása közvetlenül az 1873-as pánik a gazdasági recessziójához vezetett.¹⁰ Nem sokkal később a postai csalásról szóló törvény¹¹ lett az első szövetségi törvény a csalások, visszaélések és botrányok elleni fellépés érdekében. Emellett a Kongresszus törvényeket hozott a vasutak jobb szabályozása érdekében, köztük az 1887-es Államközi Kereskedelmi törvényt, amelyet hamarosan a monopóliumok szabályozása követett az 1890-es Sherman Antitrust Act néven.¹²

Később, az 1900-as évek elején Theodore Roosevelt szövetségi szabályozó hatóságokat hozott létre az amerikai iparban a verseny legfőbb őreiként,¹³ amikor felismerte, hogy a vállalati óriások elszámoltathóságának hiánya növekvő vállalati hatalmat és befolyást eredményezett. Ezek az intézményrendszerek adtak iránymutatást a század hátralévő részére, nevezetesen az olyan jogalkotási aktusoknak, mint az 1903-as Elkins-törvény¹⁴ és az 1906-os Hepburn-törvény.¹⁵ Ennek a folyamatnak a részeként említi meg Ambrus-Farkas, hogy a mai értelemben vett compliance kezdeteinek elsősorban fogyasztóvédelmi aspektusai voltak, tekintettel az 1906-os Pure Food and Drugs Act-re, amely alapvető fogyasztóvédelmi szabályokat tartalmazott.¹⁶

Franklin Delano Roosevelt reformok széles körét vezette be, amelyek jogi keretet biztosítottak a vállalati és piaci szabályozáshoz annak érdekében, hogy a vállalati világot megtisztítsa.¹⁷ Az 1929-es tőzsdekrachot követően az Egyesült Államok Kongresszusa elfogadta az 1933-as és 1934-es Értékpapír-törvényeket, amelyek létrehozták az Értékpapírfelügyeleti-, és Tőzsd felügyeletet („SEC”), amely új közzétételi követelményeket, és visszaélések elleni rendelkezéseket vezetett be a tisztességes kereskedelem biztosítása, és a befektetők védelme érdekében.¹⁸

Megállapítható, hogy a modern megfelelési programokat először az 1960-as évek elején, a General Electric és a Westinghouse trösztellenes jogsértései után vezették be. Ezek a büntetőjogi ítéletek katalizátorként szolgáltak a belső megfeleléségi

⁹ David A. Skeel: *Icarus in the Boardroom: The Fundamental Flaws in Corporate America and Where They Came From*; Oxford University Press, (2005)

¹⁰ Biegelman-Biegelman i.m. 46.

¹¹ 18 U.S.C. Section 1341, Offices of the United States Attorneys, U.S. Department of Justice <https://www.justice.gov/archives/jm/criminal-resource-manual-940-18-usc-section-1341-elements-mail-fraud>

¹² Skeel, i.m. 160.

¹³ Skeel, i.m. 165.

¹⁴ Theodore Roosevelt Center at Dickinson State University, „Elkins Act”, <https://www.theodorerooseveltcenter.org/Learn-About-TR/TR-Encyclopedia/Capitalism-and-Labor/The-Elkins-Act.aspx>

¹⁵ Theodore Roosevelt Center at Dickinson State University, „Hepburn Act”, <https://www.theodorerooseveltcenter.org/Learn-About-TR/TR-Encyclopedia/Capitalism-and-Labor/The-Hepburn-Act>

¹⁶ Ambrus-Farkas i.m. 22.o.

¹⁷ M.L. Ramsay, *Pyramids of Power*, (New York: Da Capo Press, 1975), 75.o.

¹⁸ Biegelman-Biegelman i.m. 49.

programok kidolgozásához. A trösztellenes kérdésekkel kezdődően, majd gyorsan elterjedve más szabályozási területeken is, a vállalkozásokat motiválták, hogy megelőzzék ezeket a nem jogszerű gyakorlatok következményeit, és így a reputációs kockázatok bekövetkezését.¹⁹ Walsh és Pyrich arra a következtetésre jutott, hogy a botrányok és a feltárt vállalati működési zavarok felgyorsították a vállalati etikai magatartási kódexek széles körű kidolgozását, és számos vállalat felfedezte, hogy a belső fékek és ellensúlyok nem voltak megfelelőek a munkavállalók viselkedésének szabályozására.²⁰

A fenti botrányokkal egyidőben a SEC szigorú ellenőrzési programot vezetett be, amely során innovatív felügyeleti mechanizmusok célja a „jogsértés előtti, jogszerű működés” visszaállítása volt. Ilyen könnyítés volt annak a lehetősége, hogy a vállalati jogsértések megszüntetésére a SEC vagyonfelügyelőt jelölt ki az adott vállalathoz. Ez azonban költséges és a vállalati működésbe közvetlenül beavatkozó kormányzati intézkedés volt, ezért az érintett vállalatok azt javasolták, hogy a vállalat saját ügyvédei végezzék el a belső vizsgálatot a jogszerű működés helyreállítása érdekében. Az 1970-es évek elejére a vállalatok által önkéntesen vállalt compliance intézkedések elrendelése általános gyakorlattá vált.²¹

A Watergate-vizsgálat nyomán, amelynek során vállalatok külföldi tisztviselőknél nem hivatalos forrásokból fizettek kenőpénzt, a Kongresszus 1977-ben elfogadta a Külföldi Korrupciós Gyakorlatokról szóló törvényt („FCPA”). Az FCPA bűncselekménynek minősítette, ha az amerikai vállalatok kenőpénzt fizetnek kormányzati tisztviselőknél a külföldi országokban folytatott üzleti tevékenységek elősegítéséért, például kereskedelmi megállapodások megszerzéséért, megtartásáért vagy irányításáért.²²

Biegelman szerint az 1980-as évekre a vállalatok már rendelkeztek megfelelőségi mechanizmusokkal; már csak megfelelő ösztönzőkre volt szükségük ahhoz, hogy programjaik hatékonyak legyenek.²³

A modern vállalati megfelelési programok 1991-től datálhatók, amikor az Egyesült Államok Ítélezési Bizottsága („USSC”)²⁴ kiadta az Egyesült Államok Szövetségi Ítélezési Irányelveknek a szervezetekre vonatkozó kiegészítését, és a vállalatokat „elrettentő” ösztönzők alkalmazásával felelősségre vonta a

¹⁹ Watson, Stephany *Fostering Positive Corporate Culture in the Post-Enron Era*, 6 Tenn. J. Bus. L. 7 (2004), at 12, <https://ir.law.utk.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1062&context=transactions>

²⁰ Walsh & Pyrich, i.m. 653.

²¹ Lucian E. DERVAN: International White Collar Crime and the Globalization of Internal Investigations (May 17, 2012). *Fordham Urban Law Journal*, 2012. Vol. 39, No. 361., 103–104. o. <https://ssrn.com/abstract=2061930> (2025.01.17.).

²² Martin T. Biegelman és Joel T. Bartow, *Executive Roadmap to Fraud Prevention and Internal Control: Creating a Culture of Compliance* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2006), 318.o.

²³ Biegelman-Biegelman i.m. 52.o.

²⁴ Az Egyesült Államok Ítélezési Bizottsága („U.S. Sentencing Commission” amelynek a magyar fordítása némileg nehézkes de az „igazságszolgáltatás”, „ítélkezés”, „büntetékiszabás” szinonimái adják vissza legjobban a jelentését) egy független ügynökség a bírósági ágon belül, amelyet az 1984-es Ítélezési Reform törvény részeként hoztak létre. A biztosokat az Egyesült Államok elnöke jelöli, és a Szenátus erősíti meg. A Főügyész vagy annak megbízottja és az Egyesült Államok Feltételes szabadlábra helyezési Bizottságának elnöke hivatalból a bizottság szavazati joggal nem rendelkező tagjaiként szolgálnak. <https://www.ussc.gov/about-page> (2025.01.12.)

bűncselekmények felderítése és megelőzése érdekében. ²⁵ Ezek a vállalati iránymutatások az eredeti büntetéskiszabási irányelveket egészítették ki hét minimumkövetelménnyel, amelyek végül "erős ösztönzést adtak a vállalatoknak arra, hogy hatékony megfelelési programmal rendelkezzenek, akár azért, hogy enyhébb büntetést kapjanak, akár azért, hogy a próbaidő vagy egyezség részeként kötelezzék őket."²⁶

A Sarbanes-Oxley-törvényt 2002-ben léptették hatályba, amelynek legfontosabb előzménye az ún. *Enron-botrány*, illetve a botrány által kiváltott társadalmi nyomás volt²⁷, illetve a büntetéskiszabási irányelveket pedig 2004-ben frissítették, ami jelentősen megnövelte a vezetőkre kiszabható büntetés súlyosságát.

II. Kísérlet a compliance meghatározására

A compliance – gyökereket jelentő Egyesült Államokbeli – fejlődésének rövid áttekintése után érdemes áttekinteni, hogy milyen megközelítések találhatók a kapcsolódó szakirodalomban a jogi megfelelés fogalmával kapcsolatban, hiszen látható, hogy számos irányból vizsgálható a jogi megfelelés problématicája.

1. Szemantikai megközelítés

A "compliance" szó etimológiai megközelítése szerint az eredetileg a latin „complire” szóból származik, ami azt jelenti, hogy „kitölteni”, tehát „befejezni valamit, egy tranzakciót vagy folyamatot”, és „teljesíteni egy ígéretet”.²⁸ Ezen megközelítés mellett azonban egyértelműen angolszász "*compliance*" elnevezés a leginkább elfogadott és elterjedt, amely „követést, figyelembevétel, megfelelést, betartást vagy betartatást” jelent. A francia nyelvben a "compliance" és a "*conformité*" kifejezéseket felváltva használják, bár inkább az előbbi kifejezést részesítik előnyben. ²⁹ A német nyelvben "*jogszerűség, a törvényeknek való megfelelés*" mellett "*integritás, becsületesség vagy üzleti etika*" mögöttes jelentéssel is bír a szó.³⁰

Áttekintve nemzetközi szakirodalmat azt találjuk, hogy ha valaki szeretné megérteni, hogy mit jelent a "*compliance*" kifejezés, és mi áll ezen új trend mögött, akkor – több szerzővel azonos módon megállapíthatjuk –, hogy *nehéző egy konkrét definíciót találni a jelenségre*,³¹ amely főként arra vezethető vissza, hogy a *megfelelés szempontjai iparáganként*

²⁵ *Supplemental Report on Sentencing Guidelines for Organizations* (August 30, 1991) <http://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/training/organizational-guidelines/historical-development/OrgGL83091.pdf>

²⁶ Biegelman-Biegelman i.m. 51.o.

²⁷ Ambrus-Farkas i.m. 35.o.

²⁸ Mohiuddin A. K. (2019). Patient Compliance: Fact or Fiction?. *Innovations in pharmacy*, 10(1), 10.24926/iip.v10i1.1621. <https://doi.org/10.24926/iip.v10i1.1621> (Retraction published *Innov Pharm.* 2020 Feb 25;11(1)) 1.o.

²⁹ GAUDEMET Antoine, «What is Compliance?», *RED*, 2020/1 (N 1), p. 89-92. DOI: 10.3917/red.001.0089. URL: <https://www.cairn.info/revue-red-2020-1-page-89.htm> (2025.01.10.)

³⁰ Preusche, Reinhard, and Karl Würz. *Compliance*. 3rd ed. 2020. Reprint, Haufe, 2020., 7.o.

³¹ Id. Gerhard Dannecker: *Compliance - Hazai és nemzetközi "Jó gyakorlatok"* (MJSZ, 2022., 3. Különszám, 196-209. o.), valamint Benjamin van Rooij and D. Daniel Sokol: *Introduction: Compliance as the Interaction between Rules and Behavior* in D. Daniel Sokol and Benjamin van Rooij (eds.) (2021) *The*

és szervezetenként eltérőek.³² Ennek ellenére mégis szükséges helyt adni azon törekvésnek, mely igyekezik azonosítani a közös ismérveket a jogi megfelelés biztosítása során, valamint igyekeznek megkülönböztetni a vállalatirányítás és a foglalkoztatási gyakorlatokat a jogi megfelelés egyedi jellemzőitől.

Rooij és Sokol is megerősíti, hogy nehéz átfogó definíciót találni arra, hogy mi is valójában a compliance, valamint arra is, hogy milyen tényezők befolyásolják a compliance folyamatokat és azt, hogy a compliance hogyan alakítja a különböző területeket.³³ A compliance meghatározása nem egyszerű, mivel magával a compliance szó mögöttes tartalmával kapcsolatban sincs konszenzus.³⁴

A legtöbb ebben a témában született értekezés a „compliance” - mint angol kifejezés - mögöttes nyelvtani, szemantikai értelmezéséből indul ki, de ez magában hordozza azt a veszélyt, hogy a compliance értelmezését lényegesen leegyszerűsítjük és evidenciák szintjén kezeljük csak a jelenséget. Ezzel a leegyszerűsítő értelmezési problémával kapcsolatban Kaplan megjegyzi, hogy éppen emiatt mind az üzleti vezetők, mind a hatóságok tisztviselői a „compliance és az etika” területét kezdetektől fogva széles körben félreértették, mivel úgy tekintettek rá, hogy a jogkövetés előmozdítása az gazdasági szervezetekben egy alapvetően egyértelmű, könnyen teljesíthető feladat és a jogszabályoknak történő megfelelés meglehetősen triviális kérdés. Kaplan megjegyzi, hogy éppen ezért sok cégvezető nem tekintette stratégiai fontosságúnak a megfelelési és etikai programokat, és ennek megfelelően nem allokáltak elegendő erőforrást hozzá, nem tulajdonítottak kellő fontosságot neki. Ugyanez a nézet vezetett a jogalkalmazó hatóságok gyenge végrehajtási erőfeszítéseivel is, amelyeknek eredményeként hiányoztak azok a pozitív ösztönzők, amelyek a vállalatokat arra kényszerítették volna, hogy valóban hatékony programokat dolgozzanak ki.³⁵

Első körben, ha a compliance szülőházájában keresgélünk meghatározás után akkor az Amerikai Jogi Intézet közelmúltban közreadott összefoglalója alapján³⁶ a „compliance” meghatározás alatt az alkalmazandó törvényeknek, rendeleteknek, szabályoknak, a szervezet etikai kódexének, etikai normáinak, illetve a jogilag alkalmazandó vagy egyébként kötelező érvényű iparági magatartási kódexeknek a

Cambridge Handbook of Compliance. Cambridge University Press. p 1-10., továbbá Pikó Rita, Laurenz Uhl, Sara Licci (szerk.): Handbuch Corporate Compliance, (1 ed.) Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel (2022)

³² D. Daniel Sokol, Teaching Compliance (February 10, 2016). 84 University of Cincinnati Law Review 401 (2016), University of Florida Levin College of Law Research Paper No. 15-6. valamint Pikó Rita, Laurenz Uhl, Sara Licci (szerk) i.m. 4.o.

³³ Benjamin van Rooij and D. Daniel Sokol. 1.o.

³⁴ Gaudemet, i.m. 89. o.

³⁵ Cognitive Bias and the Need for “Behavioral Ethics and Compliance” <https://conflictofinterestblog.com/2012/01/cognitive-bias-and-the-need-for-behavioral-ethics-and-compliance.html> (2025.01.17)

³⁶ Az Amerikai Jogi Intézet („ALI”) az Egyesült Államok vezető független szervezete, amely a jog tisztázása, korszerűsítése és javítása érdekében végez tudományos munkát. Az ALI törvénymódosításokat, modellkódexeket és jogelveket dolgoz ki, vitat meg, vizsgál felül és tesz közzé, amelyek befolyással bírnak a bíróságokra és a jogalkotókra, valamint a jogi tudományosságra és oktatásra. Az Amerikai Jogi Intézet a jog e területéről először készítette el alapelveket rögzítő összefoglalóját, amely 2015-ben kezdődött Geoffrey P. Miller (New York University School of Law) és Jennifer H. Arlen (New York University School of Law), James A. Fanto (Brooklyn Law School) és Claire A. Hill (University of Minnesota Law School). <https://www.ali.org/news/articles/principles-law-compliance-and-enforcement-organizations-approved/> (2025.01.17)

betartását, valamint a szabályozó hatóságokkal való megfelelő együttműködést érti.³⁷ Látható, hogy ebben fogalmi meghatározásban is egy szűkebb, pusztán szemantikai alapú megközelítésű értelmezése található, nem részletezve tovább annak lényegi és tartalmi összetevőit. Érdekes módon maga az Amerikai Jogi Intézet is megjegyzi nyilatkozatában, hogy a téma jogi és etikai normákat is ötvöz, amely egyaránt foglalkozik a külsőleg előírt normákkal, és a belsőleg előírt szabályozásokkal, amelyek a hatóságok és igazságszolgáltatás szervek mérlegelési jogkörben hozott intézkedései, a végrehajtási eljárásokban elért egyezségek révén alakulnak ki, és amelyek nem rendelkeznek az általánosan kötelező erejű jogszabályok erejével.³⁸

2. Funkcionalista megközelítés

Tekintettel, hogy a szemantikai meghatározás önmagában nem tárja fel a compliance mélyebb rétegeit, ezért következő lépésként a *funkcionalista megközelítés* vihet közelebb a compliance jellegének jobb megértéshez.

Elsőként Pikó Rita meghatározására hivatkozhatunk, aki szerint a "compliance" az egyes vállalatok és szervezetek esetében a szabályok betartására és a szabályok betartását biztosító *szervezeti intézkedésekre* utal, amelyeket jellemzően olyan kifejezésekkel foglalnak össze, mint a megfelelőségirányítási rendszerek („CMS”), a megfelelőségi szervezet vagy a megfelelőségi program. A jogszabályoknak történő megfelelés véleménye szerint egy szervezet által annak érdekében tett *összes órintézkedés összessége*, amellyel biztosítani tudja, hogy a szervezetet érintő valamennyi jogszabályt, és belső szabályt a szervezet szervei és alkalmazottai betartsák.³⁹

Szabó Zsolt Tibor véleménye szerint a compliance alapvetően *proaktív, preventív eszközrendszer*.⁴⁰

Daniel Sokol szerint a compliance másik legfontosabb feladata a megfelelési *kockázatok csökkentése*.⁴¹ Általánosságban elmondható, hogy a jogi megfelelés vizsgálatokor a vállalatok olyan megelőző eljárásokat alkalmaznak, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy *ne tegyék ki magukat az előírások be nem tartásával kapcsolatos kockázatoknak*.⁴² A compliance programok jellemzően kockázat-alapú megközelítést

³⁷ The American Law Institute "PRINCIPLES OF THE LAW, Compliance and Enforcement for Organizations - Tentative Draft No. 1" PART ONE: GENERAL PROVISIONS, Chapter 1, Definitions § 1.01. Definitions (h), <https://www.ali.org/publications/principles-law/compliance-risk-management-and-enforcement> (2025.01.17)

³⁸ The American Law Institute: Principles of the Law, Compliance and Enforcement for Organizations Is Approved May 17, 2021 | Press Release <https://www.ali.org/news/articles/principles-law-compliance-and-enforcement-organizations-approved/> (2025.01.17)

³⁹ Rita Pikó, Laurenz Uhl, Sara Licci (szerk.) i.m. 9.o. ahol Pikó Rita Zimmerman definícióján keresztül vezeti le, amely szerint a „*compliance a vállalat, annak szervei és alkalmazottai jogkövető magatartásának biztosítása érdekében tett összes órintézkedés összessége a vállalatot és tevékenységét érintő valamennyi jogi szabályhozás tekintetében*”, Rudolf Zimmermann: Compliance - Grundlage der Corporate Governance in Josef Wieland (ed.): Handbuch Wertemanagement, Murmann Verlag, Hamburg 2004, 203.o.

⁴⁰ Szabó Zsolt Tibor: A vállalati compliance, a lobbi, a sikerdíj és a befolyás vásárlása, befolyással üzérkedés problematikája I. [1] (MJ, 2022/2., 91-99. o.)

⁴¹ Ambrus-Farkas idézi D. Daniel Sokol, Teaching Compliance (February 10, 2016). 84 University of Cincinnati Law Review 401 (2016), University of Florida Levin College of Law Research Paper No. 15-6.

⁴² Autorité de la concurrence: "Qu'est-ce que la conformité?" <https://www.autoritedelaconurrence.fr/fr/quest-ce-que-la-conformite-1> (2024. 01. 20.)

alkalmaznak.⁴³ Ehhez kapcsolódóan Dannecker megjegyzi, hogy a compliance-nak van egy *bírságenyhítő* funkciója a büntető- és a szabálysértési jogban azáltal, hogy a büntetőjogilag vagy szabálysértési jogilag releváns magatartások esetén enyhítő körülményként értékeli a compliance alkalmazását.⁴⁴

E körben utalni szeretnék arra, hogy vannak más megoldások, amelyek új nézőpontul szolgálhatnak – az eddig evidenciaként kezelt – kockázatalapú megközelítések mellett vagy helyett.⁴⁵ Így például Raphaël Gellert véleménye szerint a kockázatalapú megközelítéssel szemben a jogalapú (normatív alapú) megközelítés állhat, amely szerint mindenki ugyanolyan szintű védelemre jogosult. Ezzel szemben a kockázatalapú megközelítés a kockázat szintjétől függő (kontextusfüggő) védelmet biztosít, azaz akár egyenlőtlen is lehet, hiszen a kockázatok súlyossága és bekövetkezésének valószínűsége kockázatonként változó lehet.⁴⁶

A kockázatkezelés alapja a jogi nem megfelelőségek megelőzése, amelyek több formában is megjelennek. Az egyik legnyilvánvalóbb ezek közül a büntetőjogi normák megsértése, azonban ezen túl a közjogi és magánjogi jogszabályok, valamint a vállalati belső szabályok és elfogadott morális, etikai normák megsértése is ebbe a körbe tartozhat.⁴⁷ Ezzel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy Pikó véleménye szerint a compliance talán legszűkebb értelmezését jelenti, ha azt csak a szervezetet érintő bűncselekmények megelőzésére korlátozzuk és kizárólag bizonyos bűncselekményekre összpontosítunk. A büntetőjogi compliance ezért szűkebb, mint az a compliance megközelítés - amit az elején vállalati compliance-ként is nevezünk -, amelynek célja az összes jogi szabályozásnak való megfelelés biztosítása, ezért véleménye szerint a büntetőjogi compliance ma már elavultnak és nem megfelelőnek tekintendő.⁴⁸

A vállalati compliance kialakulásának történetét vizsgálva – létezésének legfontosabb oka - a vállalatokra leselkedő egyik legnagyobb kockázat a szervezet vezetői és munkavállalói által elkövetett szándékos szabályszegések – azaz visszaélések - kockázata jelenti.⁴⁹ Talán triviális, de kimondatlanul is igaz, hogy a compliance

⁴³ Benedek Petra: COMPLIANCE MENEDZSMENT A PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOKBAN, MUNKAÜGYI SZEMLE 62 : 4 pp. 41-51. (2019) 45 o.

⁴⁴ Gerhard i.m. 200.o.

⁴⁵ Bello, A.U., Harvey, J. From a risk-based to an uncertainty-based approach to anti-money laundering compliance. *Secur J* 30, 24–38 (2017). <https://doi.org/10.1057/s41284-016-0002-0>

⁴⁶ EDPS Podcast, The risk-based approach under the data protection reform https://edps.europa.eu/press-publications/publications/podcasts/risk-based-approach-under-data-protection-reform_en (2025.01.17.) see also Gellert, Raphaël, 'Introduction: The risk-based approach as the opposite of the rights-based approach, or as an opportunity to analyse the links between law, regulation, and risk?', *The Risk-Based Approach to Data Protection* (Oxford, 2020; online edn, Oxford Academic, 22 Oct. 2020),

⁴⁷ Szabó Zsolt Tibor: A vállalati compliance, a lobbis, a sikerdíj és a befolyás vásárlása, befolyással üzérkedés problematikája II. (MJ, 2022/3., 139-146. o.)

⁴⁸ Pikó Rita, Laurenz Uhl, Sara Licci (szerk.) i.m. 9.o.

⁴⁹ Rab Henriett, Sütő Bianka: A munkajog reflexív jellege a vállalatok társadalmilag felelős működésének szemszögéből. JURA 1 pp. (2017), 345. megemlítik, hogy az egyének ezen haszon maximalizálási célja felülírja a jognak való megfelelés minden ösztönzőjét, amely odáig vezetett, hogy a huszonegyedik századra a vállalati vezetők jövedelme soha nem látott módon megnövekedett. Thomas Piketty „A tőke a 21. században” című művében kifejti, hogy a mai jövedelmi egyenlőtlenség abban különbözik a 19. századi tőkés jövedelmi egyenlőtlenségtől, hogy ma a társadalom felső decilisének és centilisének a jövedelemből származó vagyona növekedett meg. Ez pedig oda vezethető vissza, hogy a vállalatvezetőknek saját

szorosan összefügg a *visszaélés*⁵⁰ fogalmával. A jogi megfelelés és a visszaélés közötti kapcsolat sokrétű, és különböző összefüggésekben vizsgálták már, és egyértelmű kapcsolat állapítható meg közöttük, így például a vállalati visszaélések és a vezetők viselkedése közötti kapcsolatban.⁵¹ A jogi megfelelés hiánya olyan környezetet teremthet, amely kedvez a rosszhiszemű visszaélészerű viselkedésnek, illetve a vállalati visszaélések felderítésének nehézségei jelzik, hogy egy jól működő jogi megfelelési rendszer döntő szerepet játszik a szervezeteken belüli rosszhiszemű visszaélések megelőzésében, így fontos *preventív funkciót* töltve be a vállalkozások működésében.⁵²

Ezen túl Geoffrey Parsons Miller meghatározása szerint a compliance lényeges eleme az is, hogy a belső szervezetben elhelyezkedő compliance szervezet olyan formában *továbbítja, interpretálja* a törvényhozók és a szabályozó hatóságok által megfogalmazott viselkedési jogszabályokat, normákat, amelyek a jog iránt nem érdeklődő vagy a joghoz nem értő emberek számára is könnyen érthetőek, és amelyeket ellenőrizni és betartatni lehet a szervezeten belül. Miller szemléletes megfogalmazásával a compliance így a jogrendszer "*fekete doboza*", amelyben a normatív szabályokat az egyes komplex szervezetek belső rendszerében újra kihirdetik és a rendelkezésre álló belső eszközzel hajtják végre.⁵³ Miller ezen értelmezése két aspektusból is fontos. Először is rámutat compliance további funkciójára, amely egy lokális *jogalkalmazói, interpretáló és végrehajtó funkció*, másrészt ebből következően annak okára is, hogy a definiálási próbálkozásokat megnehezítő sokszínűség és egyediség problematikája az egyes szervezeteken belüli értelmezési lehetőségek sokaságából fakad.

Ahogy Preusche és Würz megjegyzi, amíg minden alkalmazott törvényesen és becsületesen viselkedik, a jogi megfelelés csupán egy absztrakt koncepció. Ha viszont a normáktól való bármilyen eltérés történik - mint például a kötelességszegés -, akkor annak konkrét következményei vannak: sérül az vállalat megítélése, imázsza, üzleti partnerek elégedetlenek lesznek, csökken a nyereség, kártérítési igények jelennek meg és legrosszabb esetben bírósági eljáráshoz vezet. Preusche és Würz ezért a compliance-t a *vállalatirányítás elengedhetetlen részének* tekinti.⁵⁴

Hasonlóképpen azonosította Benedek Petra 2019-ben a compliance-t mint *menedzsment rendszert*, amely kockázat- és folyamat alapú keretrendszerként biztosítja a jogi megfelelést.⁵⁵ Ezt az álláspontot erősíti a Nemzetközi Szabványügyi Testület szabványosítási törekvése - a már hatályon kívül helyezett - ISO 19600:2014-es, valamint az azt felváltó ISO 37301:2021⁵⁶ „compliance menedzsment rendszerekről” szóló

jövedelmezési politikája van. In: James Pierson: Background Facts, In: Tom Church- John B. Taylor-Christopher Miller: Inequality and Economic Policy. Hoover Press, 2015.

⁵⁰ Itt „szabályszegés” értelemben használva, és nem azonosítva azt csak a büntetőjogi „csalás” fogalmával

⁵¹ Cohen, J., Ding, Y., Lesage, C., & Stolowy, H. (2010). Corporate fraud and managers' behavior: evidence from the press. Journal of Business Ethics, 95(S2), 271-315. <https://doi.org/10.1007/s10551-011-0857-2>

⁵² Gupta, P. and Gupta, S. (2015). Corporate frauds in india – perceptions and emerging issues. Journal of Financial Crime, 22(1), 79-103. <https://doi.org/10.1108/jfc-07-2013-0045>

⁵³ Geoffrey Parsons Miller, "Compliance: Past, Present and Future," University of Toledo Law Review 48, no. 3 (Spring 2017): 440. o

⁵⁴ Preusche és Würz. i.m. 7.o.

⁵⁵ Benedek Petra i.m. 43.o

⁵⁶ ISO 37301:2021 Compliance management systems Requirements with guidance for use <https://www.iso.org/standard/75080.html> valamint ISO 19600:2014 Compliance management systems Guidelines <https://www.iso.org/standard/62342.html>

szabványa is, amelyet a Magyar Szabványügyi Testület magyar nemzeti szabvánnyá nyilvánított. A vállalatirányítási folyamatok ezen sztenderdizációja meghatározza azokat az alapfogalmakat, amelyek elősegítik a compliance folyamatok egységes megközelítését, függetlenül az adott szervezet egyedi jellemzőitől. Ezek alapján a compliance fogalma alatt a szervezet *compliance kötelezettségeinek teljesítését* jelenti. A *compliance kötelezettségek* alatt azokat a *követelményeket*⁵⁷ értjük, amelynek a szervezetnek kötelezően meg kell felelni, valamint azokat, amelyeknek a szervezet önkéntes döntése alapján meg kíván felelni. Ez a meghatározás is megkülönbözteti a hagyományos jogrendszer által megalkotott jogszabályokat az érintett vállalat saját maga megalkotott önszabályozó normáitól, amelynek célja valójában a megfelelő *compliance kultúra* kialakítása. Ez a kultúra magában foglalja mindazokat az értékeket, etikai normákat, meggyőződések és magatartásokat, amelyek az egész szervezetben léteznek és befolyásolják a szervezet struktúráit és ellenőrzési rendszereit, hogy *olyan viselkedési normákat hozzanak létre, amelyek elősegítik a megfelelést*.⁵⁸ Ezeknek a felső normákat a mindenkor menedzsment felelőssége meghatározni és következetesen betartatni.⁵⁹

A fentiekből fakadóan a compliance - a menedzsment rendszeren túl - *szervezeti kultúrát alakító és meghatározó* tényező is,⁶⁰ azaz amennyiben egy vállalkozás kultúrája nincs összhangban az etikai normákkal, a jogi megfelelés hatástalan lesz⁶¹ ennek megfelelően a compliance kockázatot be kell ágyazni a vállalati kultúrába, mint az egész szervezet magatartását irányító közös alapelveket.⁶² Ez egyben az integritás kérdésköréhez vezet és amellyel szoros kapcsolatban van. Preusche és Würz szerint az ISO 19600 kapcsán világossá teszi, itt nem csak a jogi megfelelésről van szó, hanem *integritásról* is, amelyet ugyanilyen fontos célként javasolnak értelmezni.⁶³ Jelen tanulmány keretein túlmutatna az integritás fogalmának mélyebb elemzése azonban itt annyit érdemes megjegyezni, hogy a vállalati integritás azt az összhangot jelenti, amellyel egyrészt a vállalat kifejezett szándéka, hogy meghatározza értékeit és a társadalomban betöltött szerepét, másrészt azt a kapcsolatot is magában foglalja, amely ezen szervezeti szándéknak a vállalat munkavállalóinak, képviselőinek konkrét kötelezettségvállalásaiban és cselekedeteiben való megnyilvánulása között áll fenn.⁶⁴

⁵⁷ Az ISO 37301:2021 3.14 pontja ad definíciós magyarázatot a „*követelmény*” olyan szükségletet vagy elvárást jelentet, amely konkrétan, általában hallgatólágoosan(!) („generally implied”) vagy kötelezően meghatározott. „Általában hallgatólágoosan meghatározott” azt jelenti, hogy a szervezet és az érdekelt felek számára ez szokás vagy általános gyakorlat, hogy a szóban forgó igény vagy elvárás hallgatólágoosan meghatározott, amely munkajogi szemszögből egyértelműen megfeleltethető az egyszoldalúan kialakított munkáltatói gyakorlatnak.

⁵⁸ ISO 37301:2021, 3.28. pontja

⁵⁹ ISO 37301:2021, 5.1.2. pont

⁶⁰ Jennifer Robison, Alex Power and Dan Grafstein: Compliance Is a Culture Issue, September 20, 2019, <https://www.gallup.com/workplace/266828/compliance-culture-issue.aspx> (2025.01.12.)

⁶¹ Brener, A. (2020) Strategies for Compliance. 1st edn. Routledge. P 146.o.

⁶² Boubaker, S., Buchanan, B. and Nguyen, D. K. (2016) Risk Management in Emerging Markets. Emerald Group Publishing Limited, 44-45. o.

⁶³ Preusche és Würz. i.m. 8.o.

⁶⁴ Kennedy-Glans, Donna, and Robert Schulz. Corporate Integrity. 1st ed. 2010. Reprint, Wiley, 2010.

Gerhard Dannecker szerint a jogi megfelelés gyakran a "helyes gyakorlaton" alapuló belső szabályok betartását jelenti, amely a *vállalat önszabályozási funkció* tárgyát képezi.⁶⁵

A fentiekén túl, Simon Zadek szerint a compliance az *üzleti tevékenység költségeként* is értelmezhető; a vállalat hírnevének védelme és a peres ügyek kockázatának csökkentése révén értéket teremt.⁶⁶ Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy ez a nézet sokkal inkább egy compliance kultúra fejlődésének egy meghatározott pontján érvényesül és később sokkal inkább, mint versenyképességi tényezőre tekintenek rá a vezetői oldalon. Ezt támasztja alá Benedek Petra kutatása, amely során a pénzügytervezetekben a compliance korai, hazai bevezetése idején, arra pusztán, mint tulajdonosi elvárásra és annak költségeként tekintettek.⁶⁷

Gaudemet mindezt akként foglalja össze, hogy a compliance technikák valódi célja az, hogy a vállalatokat arra ösztönözzék, hogy saját költségükön ellenőrizzék a rájuk vonatkozó szabályokat, és a szervezeten belül implementálják a szabályok betartásának ellenőrzését úgy, hogy az esetleges jogsértéseket rögzítik (magatartási kódex), továbbá megkönnyítsék az ilyen jogsértések azonosítását és bejelentését (különösen a számviteli belső ellenőrzési eljárásokkal és a bejelentővédelmi rendszerekkel), valamint a szankciók vállalaton belüli megszervezésével (fegyelmi szankciórendszer). Így véleménye szerint a compliance inkább a szervezeti menedzsment tudomány területe, mintsem jogi kérdés.⁶⁸ Továbbá a vállalati compliance programok egy nagyon fontos funkciójára is rámutat, amely a jogszabályok betartásával és betartatásával kapcsolatos - hallgatolagos vagy éppen kimondott - *felelősségtelepítés és erőforrástranszfer* az állami szervek irányából az egyes vállalatok felé, felismerve azt, hogy az állami jogérvényesítés költséges és hatékonytalan, különösen összetett szervezetű és működésű nagyvállalatoknál, egyúttal megtalálva a megoldást a megfelelő módon történő megvalósításra.⁶⁹

3. Dogmatikai megközelítés

A compliance Egyesült Államokbeli történeti előzményeit, valamint a compliance jelenlegi fejlődési trendjeit is figyelembe véve jogos a kérdés, amelyet Jérôme Chacornac tesz fel, hogy a compliance mennyiben tekinthető a hagyományos jogrendszer kudarcának a gazdasági társaságoknál felmerülő bizonyos üzleti kockázataival szemben, vagy éppen ellenkezőjeként a compliance csak a meglévő jogrendszerünk szükséges és pragmatikus kiterjesztése a nagyvállalatok működési komplexitásának kezelése érdekében.⁷⁰ Véleményem szerint azonban semmiképpen nem értelmezhető a hagyományos jogrendszer kudarcának a compliance megjelenése

⁶⁵ Gerhard Dannecker: Compliance - Hazai és nemzetközi "Jó gyakorlatok" (MJSZ, 2022., 3. Különszám, 196. o.)

⁶⁶ Zadek, S. (2007). The Path to Corporate Responsibility. In: Zimmerli, W.C., Holzinger, M., Richter, K. (eds) Corporate Ethics and Corporate Governance. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-70818-6_13

⁶⁷ Benedek Petra i.m. 42.o.

⁶⁸ Gaudemet, i.m. 90.

⁶⁹ Gaudemet i.m. 91.

⁷⁰ Jérôme Chacornac « La « compliance » : conquête ou aveu de faiblesse de l'État de droit ? », Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Iuridica, Tome LXI, 2022, 70.o.

abban az értelemben, hogy ugyan az állami erőforrások korlátozottak a jogszabályok érvényesítése és betartatása területén, de a compliance egy olyan lehetőséget biztosít az érintett vállalatok számára, amelyen keresztül hatékonyabban és megfelelő autonómia biztosításával magasabb szintű normakövetést biztosít állami szinten. Azaz Chacornac kérdésére sokkal inkább az a válasz tűnik adekvátnak, hogy az állam részben kiszervezte a jogszabályok betartatásának alkotmányos feladatát az érintett vállalatokra. Amennyiben a compliance jelenségét mégis a hazai jogrendszerben szeretnénk elhelyezni a klasszikus jogági felosztás mentén, akkor azt találjuk, hogy a témával foglalkozó hazánkban megjelent értekezések, elemzések vagy valamely jogágspecifikus programként, vagy általános jogágakon átívelő compliance intézményként tesznek kísérletet a definíciójára.

Az első tekintetében megemlíthető Jacsó Judit megfogalmazása szerint a compliance a büntetőjog keretein belül fejt ki hatását azáltal, hogy a büntetőjogi felelősségre vonást igyekszik megelőzni illetve csökkenteni meghatározott vállalati eszközökkel a jövőre nézve, amely fényében a compliance, mint büntetőjogi compliance a hagyományos büntetőjogi eszközök mellett a jog érvényesülésének szolgálatába állított általános instrumentum.⁷¹ Erdős Gabriella - Óry Tamás az adójogi megfelelést gyakorlatilag az adójogi és ezen belül az adóeljárás normáinak betartásával azonosítja.⁷² Horányi Márton szerint a versenyjogi megfelelés során a jogalkotó az önértékelésen keresztül komoly jogi kockázatot telepít a vállalkozásokra, amely alapszintű versenyjogi tudatosság kialakításán, és egy teljes körű versenyjogi kockázati térkép alapján egy összetett versenyjogi megfelelési program kialakítását jelenti.⁷³

A második típusú kategorizálásra tesz kísérlete például Ambrus István – Farkas Ádám meghatározása, amely szerint a compliance a különböző jogszabályoknak (jogi normáknak), valamint belső, a vállalat által saját maga által felállított, részben szintén jogszabályokon, részben pedig erkölcsi-etikai alapokon nyugvó (például adott esetben etikai kódexekbe foglalt) normáknak való megfelelést jelenti.⁷⁴ Hasonlóan vélekedik Chacornac, aki szerint a compliance nem feleltethető meg egy jól meghatározott jogterületnek, hanem az egy jogterületeken átívelő jelenség.⁷⁵ Molnár Erzsébet meghatározása alapján a compliance mindazon intézkedések összessége, amelyek megtételét megköveteljük a vállalkozásoktól, annak érdekében, hogy garantáljuk a vállalkozások, azok tagjai és dolgozói minden jogi, etikai norma által előírt kötelezettséget teljesítenek a tilalmakra vonatkozó szabályokat pedig betartsák, azaz a compliance a szervezeten belüli normakonformitást jelent.⁷⁶ Balogh Mónika megfogalmazása szerint a compliance általános értelmében nem jelent mást, mint a vonatkozó összes (jogi és egyéb) szabálynak, elvárásnak való megfelelést, azok szerinti működést azzal, hogy ez elsősorban nem a vállalat belső folyamatait – termék- vagy

⁷¹ Jacsó Judit: Büntetőjogi compliance mint a jog érvényesülésének új eszköze nemzetközi kitekintéssel, *MAGYAR JOG* 5 pp. 278. 8 o. (2022)

⁷² dr. Ambrus István, dr. Erdős Gabriella, dr. Horányi Márton, dr. Óry Tamás: *Magyarázat a compliance jogszabályairól II. Adó- és versenyjogi compliance, 2023*, Wolter Kluwer Hungary, Budapest, 45.o.

⁷³ dr. Ambrus István, dr. Erdős Gabriella, dr. Horányi Márton, dr. Óry Tamás: i.m. 386.o.

⁷⁴ Ambrus István, Farkas Ádám i.m.19.o.

⁷⁵ Chacornac i.m. 70-71.o.

⁷⁶ Dr. Ambrus István, Dr. Mezei Kitti, Dr. Molnár Erzsébet: *Magyarázat a compliance jogszabályairól I., Általános és büntetőjogi compliance, 2021*, Wolter Kluwer Hungary, Budapest, 22.o.

szolgáltatás-előállítási módját –, hanem mindezen tevékenységek mikéntjének a külső világra gyakorolt hatásait tekinti vizsgálata tárgyának. Azaz azt, hogy a vállalat hogyan illeszkedik be közvetlen, valamint tágabb értelemben vett környezetébe.⁷⁷

A dogmatikai szempontból érdekes megemlíteni – ahogy erre Jacsó Judit is rámutat – hogy a jogkövetés kérdésére a jogtudomány sokáig nem fordított megfelelő figyelmet,⁷⁸ illetve ezzel a kérdéssel ritkán találkozhatunk a compliance jogi gyökereiről szóló vitával a szakmai diskurzusban. Ennek nehéz megfejtene az okát, de az egyik talán az lehet, hogy a mindennapi compliance munkában a jogkövetés intézményének fontosságát adottnak – sokkal inkább evidenciának – tekintik a jogalkalmazók, és sokkal inkább a konkrét ágazati szabályokra kerül a hangsúly és kevésbé a dogmatikai alapokra. Akárcsak a nemzeti jogrendben megalkotott jogszabályok tekintetében, ugyanúgy a szervezeten belüli szabályozóknál is fontos, hogy a címzettek elfogadják és kövessék azokat. Ez Tyler szerint e jogalkotási hatékonyság kulcsa is egyben.⁷⁹ Ezen az alkotmányjogban is felmerülő dilemmával kapcsolatban Jakab és Gajduschek megjegyzi, hogy a jogi megfelelés általában (azaz nemcsak a szervezeten belüli megfelelés) azt jelenti, hogy a jogi normákat *hogyan követik* a mindennapi gyakorlatban, és *mennyire hatékonyak* ezek a normák. Véleményük alapján a megfelelés mértéke két fő tényezőtől függ: a működő jogrendszerrel és a jogi kultúrától.⁸⁰

Ez a két aspektus azonban nem csak nemzeti szinten, hanem szervezeti szinten is szükségszerűen előfeltétele a hatékony megfelelési programoknak, amelyet intézményi szinten következetesen alkalmazott (ideértve a megfelelő szankciórendszert) szervezeti szabályrendszerként, valamint szervezeti compliance kultúraként lehet értelmezni és ebben a tekintetben ezek a feltételek univerzálisaknak tekinthetők.

Ezt erősíti meg McAdams & Nadler szerint a jognak történő megfelelés nem csupán a törvény betűjének betartásáról szól, hanem arról is, hogy a jog és a jogi szereplők *hitelesnek* és *legitimnek* tekinthetők, mivel az érintett jogalanyok nagyobb valószínűséggel tartják be a törvényt, ha azt legitimnek, és ha a jogi szereplőket hitelesnek tekintik.⁸¹

Másik olyan aspektus, amely makró-intézményi szinten fontos megfigyelés, - amely véleményem szerint transzponálható mikro-intézményi környezetbe is – az adott

⁷⁷ Balogh Monika: A munkaügyi compliance audit, 2015, Wolters Kluwer Hungary Kft. 1.1 fejezet ugyanakkor itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy Balogh Mónika behozza a „munkaügyi compliance audit” definícióját, amely egy olyan vállalatirányítási audit, mely előre meghatározott auditprogram alapján, szakmai, munkajogi, menedzsment, piaci és etikai szempontok szerint vizsgálja a vállalat működését azzal a céllal, hogy annak az adott vállalatra vonatkozó – az egyes funkciókat, eljárásokat, folyamatokat és dokumentumokat, valamint erőforrásokat érintő – jogi, és a piac által alkotott szabályoknak és elvárásoknak való megfelelést ellenőrizze, a jogszabály által biztosított lehetőségek kihasználását elősegítse, és a vállalat céljainak, érdekeinek, politikáinak megfelelő optimális működéssel kapcsolatos problémákat feltárja, és ezek orvoslására megfelelő alapot nyújtson.

⁷⁸ Jacsó Judit i.m. 8 o. (2022)

⁷⁹ Tyler, T. (2021) Why People Obey the Law, Princeton University Press. 1.o.

⁸⁰ Jakab, András and Gajduschek, György (2019) *The Rule of Law, Legal Consciousness and Compliance*. In: Hungarian Social Report 2019. TÁRKI Social Research Institute, Budapest, pp. 277-294. ISBN 9771419979003

⁸¹ McAdams, R. and Nadler, J. (2008). Coordinating in the shadow of the law: two contextualized tests of the focal point theory of legal compliance. *Law & Society Review*, 42(4), 866.o. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5893.2008.00361.x>

jogrendszer *igazságossága*, mint például az, hogy a hatóságok betartják a bírósági ítéleteket, döntő fontosságú a jogszerűség és az alkotmányosság szempontjából, és szélesebb körű szakpolitikai és politikai következményekkel járhat.⁸² Hasonlóképpen a szervezeti igazságosság hatékonyabban biztosítja a jogszabályi megfelelést, azáltal, hogy szervezet biztosítja a „kimenetek (döntések) igazságosságát” illetve az „eljárások igazságosságát”, ellenkező esetben a vélt igazságtalanságot (gyakran erkölcstelen) válaszlépésekkel „kompenzálják” az érintettek.⁸³

Ha ennek ellenére el szeretnénk helyezni a compliance intézményét a hazai jogrendszerben, akkor kiindulópontként érdemes a magyar Alaptörvényt megvizsgálunk, amely a törvényeknek és rendeleteknek való megfelelés kötelezettségének jogi alapelvét rögzíti.

Az Alaptörvény R) cikk (2) bekezdés előírja a jogszabályok betartásának és annak való általános megfelelés általános kötelezettségét.⁸⁴ Ahogy Kiss Barnabás megfogalmazza a jogállamiság elvéből is levezethető általános követelmény, hogy mindenki tartsa tiszteletben az állam alkotmányát és jogszabályait. Ezt a kötelezettséget ugyan ma már evidenciának vesszük, azonban a nemzeti alkotmányok jellemzően külön is deklarálják.⁸⁵ Ez a cikk önmagán is túlmutató általános jelentőséggel bír a compliance rendszerek szempontjából tekintettel arra, hogy a gazdasági társaságok - mint címzett jogalanyok - tekintetében állami felhatalmazást ad a jogszabályban meghatározott magatartások kikényszerítésére, de ezáltal implicite maguknak a gazdasági társaságoknak is felhatalmazást ad arra, hogy ezeket a jogszabályokat betartassák az általuk foglalkoztatott munkavállalók, vállalkozók és megbízottak tekintetében. Azaz Alaptörvény az általánosan kötelező magatartási szabályokon túlmutatóan jelöli ki a compliance fő célját, azaz, hogy az érintett gazdasági társaság *biztosítsa az érintettek jogszabályban, etikai normákban elvárt magatartását* szervezeti szinten is. Ezzel a jogalkalmazói szintek között egy új szint lép be, ahol a kikényszerítés kötelezettségét az adott vállalkozás vállalja át.

Az elvárt és előírt magatartások biztosításának alkotmányos követelményei azt is feltételül szabják, hogy a betartandó szabályok a címzettek számára elérhetőek és megismerhetőek, amely vélelmet általában valamennyi jogrendszer alapvető szinten alkalmazza, hiszen ennek hiányában a kötelezettségek nem lennének kikényszeríthetőek. Árva Zsuzsanna szerint az Alaptörvény R) cikk egyben összefügg a jogegyenlőség klauzulájával is, amely szerint a jogszabályok mindenkire egyformán kötelezőek.⁸⁶ Mindkét alaptörvényi feltétel – azaz a *megismerhetőség* és *jogegyenlőség* - megjelenik a jogalkalmazás legalsó szintjén is, amikor szervezeti szinten kell jogszabályi megfelelést

⁸² Kapiszewski, D. and Taylor, M. (2013). Compliance: conceptualizing, measuring, and explaining adherence to judicial rulings. *Law & Social Inquiry*, 38(04), 803-835. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.2012.01320.x>

⁸³ Palazzo, G. (2007). Organizational Integrity — Understanding the Dimensions of Ethical and Unethical Behavior in Corporations. In: Zimmerli, W.C., Holzinger, M., Richter, K. (eds) *Corporate Ethics and Corporate Governance*. Springer, Berlin, Heidelberg. 117.o. https://doi.org/10.1007/978-3-540-70818-6_9

⁸⁴ Alaptörvény R) cikk (2) bek. „Az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek.”

⁸⁵ Kiss Barnabás: Útmutató az alaptörvényhez Budapest, Magyarország; ORAC Kiadó Kft. (2023) a 18. pontban az R) cikkhez fűzött magyarázat

⁸⁶ Árva Zsuzsanna: Nagykomentár Magyarország Alaptörvényéhez, 2023. január 1. időállapot, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás, ISBN 978-963-594-201-5

biztosítani. Ezek az alkotmányos normák a szervezeten belüli compliance rendszerek tekintetében egyértelműen leképezhetők a hatályos munkajogi normákban is, amikor az általános alapelvek között rögzített tájékoztatási kötelezettséget, az egyenlő bánásmód, valamint a munkaviszonyra vonatkozó szabályok betartásának követelményét kell az adott szervezetnek kötelezően figyelembe vennie.

Ezen túl természetesen a hazai jogrendszerben jellemzően az ágazati jogszabályok fogalmazzák meg kötelező jelleggel a jogi megfelelés ellenőrzését(!) előíró szabályokat. Ilyen például a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény, a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény, a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2014. évi XVI. törvény,⁸⁷ a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről szóló 2009. évi CXXII. törvény, a köztulajdonban álló gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet⁸⁸, a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény.⁸⁹

Egyetlen kivételként - amely az Alaptörvény mellett általános jelentőséggel bír a gazdálkodó szervezetek számára a compliance rendszerek létrehozása során – a munkajogi szabályozást hívhatjuk ki, amely mintegy ernyőként fedi le a szervezeti működés azon aspektusait, amelynek célja az hogy a munkavállalói betartsák a kötelező jogszabályokat, belső szabályokat és etikai normákat. Kijelenthető, hogy a szektorális szabályozások felett, általános jelleggel a munkajogi szabályozás játszik a leghangsúlyosabb szerepe a compliance tekintetében és dogmatikai szempontból leginkább munkajogi intézményeken keresztül tud megvalósulni a jogi megfelelés biztosítása.

Ahogy azt Gaudemet is megjegyzi a modern francia jogi kultúra – ahogy a magyar is - a legalitás eszméjére épült, vagyis arra az elképzelésre, hogy vannak szabályok, amelyek magatartást írnak elő, tilalmakat szabnak meg, és az ezeket megszegőket bíróság által meghatározott szankciókkal fenyegetik. Ezzel szemben a compliance más irányba kíván hatni, mert azzal foglalkozik, hogy olyan hatékony mechanizmus kerüljön alkalmazásra, amely a jogszabályok megszegésének kockázatát csökkenti. Ezért véleménye szerint a compliance-t alapvetően nem az általa felölelt jogi diszciplínák jellemzik, hanem az általa alkalmazott technikák.⁹⁰

Éppen ezért a fenti gondolatmenettel egyetértve a compliance valójában független, hogy mely jogterületen – így például büntetőjogi, versenyjogi, adózási, hitelintézeti, adatvédelmi – kerül alkalmazásra, és ugyanígy nem függ, hogy jogszabálynak, belső szabályzatnak, vagy éppen etikai normáknak történő megfelelésről beszélünk. Ennél fontosabb jellemzője a compliance programoknak, hogy a megcélzott

⁸⁷ Benedek Petra i.m. 42. (2019)

⁸⁸ Jacsó Judit: Compliance menedzsment szerepe és jelentősége a vállalatokon belül MISKOLCI JOGI SZEMLE: A MISKOLCI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK FOLYÓIRATA 15: 4 pp. 72-82., 11 p. (2020)

⁸⁹ Jacsó Judit: A compliance fogalmáról és szerepéről a gazdasági életben, MISKOLCI JOGI SZEMLE: A MISKOLCI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK FOLYÓIRATA 14: 1. különszám pp. 82-91., 10 p. (2019)

⁹⁰ Gaudemet i.m. 91.

jogalanyok magatartását befolyásolják és irányítják olyan irányban, amely lehetővé teszi a jogalanyok önkéntes jogkövető magatartását.

Adott szervezeten belül a munkavállalók önkéntes jogkövető magatartását azonban több minden is befolyásolhatja, és ennek csak egy szelete a munkáltató által hozott belső szabályokban előírt megfelelési kötelezettség. Lényegesen nagyobb szerepe van a munkavállalók személyes értelmezésének és megértésének, amelyet alátámasztanak azok a kutatási eredmények is, amelyek a hazai jogi normakövetést, jogtudatot vizsgálták. Gajdusчек György szerint nehéz jogkövető magatartást felfedezni ott, ahol mély szakadék húzódik az írott jog, a formális jog intézményei és a tényleges valóság között, vagy éppen hiányzik a konzisztens értékrend, azaz a szervezeti integritás sérül. Ugy szintén fontos felismerni azokat a kognitív torzításokat, amellyel a legtöbben értelmezik a belső szabályrendszert és ahogy Gajdusчек megállapítja a hazai jogtudatkutatások kapcsán, hogy szinte mindenki úgy véli, hogy ő sokkal jobb, erkölcsösebb és jogkövetőbb másoknál (másokban nem lehet megbízni),⁹¹ ami lényegesen befolyásolhatja a szabályok egyéni szintű betartását.

III. Összefoglalás

A jogkövető magatartást számos tényező befolyásolhatja, többek között a fennálló jogalkotó és jogalkalmazó intézmények, valamint - a compliance fejlődésével - a gazdasági szereplők magatartása. Ahogy azt a történeti áttekintésben láttuk az Egyesült Államokban, valamint a társadalmi kataklizmák eredményeként a demokratikus intézmények és igazságszolgáltatási rendszer jelentős hatást gyakorol a jogkövetésre.⁹² A jogi megfelelésre hatással lehet a jogi intézményrendszer hitelessége, a jogi kultúra színvonala, továbbá a jogi szöveg egyértelműsége és annak egyértelmű meghatározása is, hogy mit kell vagy nem kell tenni a jogi szankciók elkerülése érdekében.⁹³

Összefoglalóan a compliance fogalma egyrészt meghatározható, mint olyan proaktív, preventív és önszabályozó vállalatirányítási keretrendszer, amelynek célja a működésből fakadó nem-megfelelési kockázatok megelőzése és csökkentése – így különösen a visszaélési kockázatok megelőzése – valamint a vállalat integritásának védelme, olyan folyamatokon keresztül, amely interpretálja a jogszabályokat a jogalanyok részére, és ennek megfelelően támogatja egy olyan szervezeti kultúra kialakítását, amely biztosítja a szabálykövető magatartást. Ezzel együtt a compliance fontos eleme az önszabályozási aspektusa, amely során a vállalatok egyes végrehajtási és szankcionálás funkciókat a szervezeten belülre transzferálnak az állami jogérvényesítés költséges és hatékonytalan természete miatt (mint pl. állami végrehajtói kapacitások hiánya, állami végrehajtás nyilvánossága, állami végrehajtás

⁹¹ Gajdusчек György: *Jogtudat és értékvilág - mint a magyar jogrendszer környezete*, In: Jakab, András; Gajdusчек, György (szerk.) *A magyar jogrendszer állapota*, Budapest, Magyarország: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet (2016) 962 p. pp. 95-115., 21 p., 115.o.

⁹² Haw, I., Hu, B., Hwang, L., & Wu, W. (2004). Ultimate ownership, income management, and legal and extra-legal institutions. *Journal of Accounting Research*, 42(2), 423-462. <https://doi.org/10.1111/j.1475-679x.2004.00144.x>

⁹³ McElhattan, D. (2021). The exception as the rule: negligent hiring liability, structured uncertainty, and the rise of criminal background checks in the united states. *Law & Social Inquiry*, 47(1), 132-161. <https://doi.org/10.1017/lis.2021.35>

kiszámíthatatlansága), amely egy felelősségtelepítési és erőforrástranszfer folyamat az állami oldalon.⁹⁴ Másként fogalmazva a compliance egy olyan - a hagyományos jogrendszer kiterjesztéseként értelmezhető - vállalatirányítási rendszer, amelyen keresztül az állam kiszervezi az érintett jogalanyokhoz (tipikusan jogi személyeknek) a jogszabályoknak történő megfelelés – az adott jogalany sajátosságainak és igényeihez igazodó - technikai módszereinek kidolgozását, bevezetését, alkalmazását, és ellenőrzését, amely révén áttelepíti az ezzel járó költségeket és kockázatokat is. Ebből fakadóan az érintett jogi személyek kockázatalapú megközelítés alkalmazásával egy hatékonyabb önszabályozási rendszert hoznak létre, annak érdekében, hogy csökkentsék/megelőzzék a jogi felelősségüket (legyen az polgári, büntetőjogi, vagy közigazgatási).

Végezetül, ahogy Miller megjegyzi a compliance megjelenése jótékony hatással van a normák változására, a vállalatok és a piacok attitűdjére és gyakorlatára. A compliance az intézményeket jobb irányba változtatja meg, ami magával hozza a szabályszegések csökkenését, a korrupció mérséklődését, a visszaélészerű magatartás gyakoriságának csökkenését és a jogállamiság nagyobb tiszteletét.⁹⁵

⁹⁴ Gaudemet, i.m. 91.

⁹⁵ Geoffrey Parsons Miller i.m. 440. o